MARIOLA ANTCHAK

ORCID: 0000-0002-4378-7101

Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego

MONIKA WACHOWICZ

ORCID: 0000-0002-2846-374X

Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego

Funkcje bibliotek pedagogicznych w XXI wieku

Biblioteki pedagogiczne spełniają w XXI wieku wiele istotnych funkcji, których omówienie wymaga bliższego przyjrzenia się ustaleniom terminologicznym dotyczącym tego typu księżnic oraz funkcjonującym w literaturze przedmiotu poglądom naukowym i koncepcjom w tym zakresie.

Najważniejszym celem badawczym wyznaczonym w niniejszym opracowaniu było ukazanie historycznych i współczesnych funkcji bibliotek pedagogicznych, które są realizowane wyłącznie przez tego rodzaju księżnice i stanowią o konieczności ich tworzenia i podtrzymywania ich działalności. Rozważania w tym zakresie postanowiono rozpocząć od ustalenia definicji i wzajemnych zależności pomiędzy pojęciami: funkcje i zadania, ponieważ autorki nie podzielają panującego niekiedy przekonania o synonimicznym charakterze tych terminów. Następnie przeanalizowano i poddano porównaniom zawarte w literaturze przedmiotu zapisy dotyczące bibliotek pedagogicznych w kontekście pełnionych przez nie funkcji.

Ustalenia terminologiczne dotyczące pojęć funkcja(e) i zadanie(a)

Już proste wymienienie obok siebie (jako odrębnych kategorii) pojęć funkcja(e) i zadanie(a) w odniesieniu do bibliotek pedagogicznych sugeruje, że nie mają one charakteru synonimów. Warto jednak podkreślić, że są to pojęcia

nieostre. W literaturze przedmiotu termin funkcja bywa niekiedy utożsamiany z rolą¹ oraz z zadaniami².

Autorki przychylają się w tym względzie do definicji zamieszczonej w *Nowym leksykonie PWN*, zgodnie z którą pojęcie funkcji w ujęciu społecznym może być rozumiane jako „zespół zadań, które przypadają danej jednostce, grupie społ., instytucji, w społ. podziale pracy i społ. podziale innego typu zadań”³. Zawarte w tym samym wydawnictwie hasło zadanie wyjaśnione jest jako „sytuacja, w której pojawia się potrzeba lub konieczność przezwyciężenia pewnych trudności wywołująca określone działanie, którego efektem są jakieś osiągnięcia w sferze materialnej bądź w dziedzinie wartości”⁴.

Zdaniem autorek najwłaściwszą definicją zadania będzie (na użytek tego artykułu) odwołanie się do terminologii zapożyczanej z wydawnictw informacyjnych powstałych na gruncie nauk o wychowaniu. W tym kontekście warto przytoczyć definicję zadań systemu oświaty zaczerpniętą z *Nowego słownika pedagogicznego* pod redakcją Wincentego Okonia, w której autor ujął je jako zespół określonych czynności. Skutkiem ich wykonania miałyby być realizacja celów systemu oświaty⁵.

W tym znaczeniu funkcje (role) pełnione przez biblioteki pedagogiczne są realizowane przy pomocy określonego zespołu zadań i mogą być postrzegane jako składowe terminu działalność. Jak wskazuje dostępny online *Słownik języka polskiego*, to ostatnie pojęcie odnosi się do zespołu działań podejmowanych w określonym celu bądź obejmuje „funkcjonowanie czegoś lub oddziaływanie na coś”⁶.

Funkcje bibliotek pedagogicznych w ujęciu historycznym

Do pojęcia funkcji bibliotek pedagogicznych w aspekcie historycznym odwołała się Danuta Wesołowska, która określiła je jako „zespół ról i zadań wyznaczonych im przez społeczeństwo i władze oświatowe, a zawartych w zarządzeniach

¹ *Funkcja*, [hasło w:] W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 1994, s. 182.

² J. Wojciechowski, *Uwagi o typologii bibliotek*, „Biblioteka” 2001, nr 5 (14), s. 111.

³ *Funkcja społeczna*, [hasło w:] *Nowy leksykon PWN*, Warszawa 1998, s. 516.

⁴ *Zadanie*, [hasło w:] *Nowy leksykon PWN*..., s. 1972.

⁵ *Zadania systemu oświaty*, [hasło w:] *Nowy słownik pedagogiczny*, wyd. 10 uzup. i popr., Warszawa 2007, s. 481.

⁶ *Działalność*, [hasło w:] *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/dzialalnosc.html> [dostęp: 12.03.2018].

i aktach prawnych tych placówek”⁷. W jej ujęciu rzeczywiste funkcje księżnic pedagogicznych obejmują całokształt ich działalności, to jest „rezultaty zamierzone i pożądane, ale również niezamierzone i niepożądane”⁸. Danuta Wesołowska uzależniała cele i funkcje biblioteki pedagogicznej od polityki oświatowej i potrzeb społeczeństwa w różnych okresach historycznych. Podkreśliła również zależności zachodzące pomiędzy rzeczywistymi funkcjami bibliotek pedagogicznych a ich warunkami lokalowymi, ekonomicznymi, zatrudnionymi w nich pracownikami oraz potrzebami środowiska. Zwróciła uwagę na istniejącą w dyskursie naukowym lukę w zakresie pogłębionych badań dotyczących funkcjonowania bibliotek pedagogicznych. Postulowała możliwość rozpatrywania funkcji tego rodzaju księżnic według różnych kryteriów. Odwołując się, za Jadwigą Kołodziejską, do bibliotek jako placówek przekazujących wiedzę oraz udostępniających źródła informacji, wyróżniała w ich działalności funkcję społeczną. Wskazywała na funkcje: podstawowe, regulacyjne i pomocnicze w odniesieniu do bibliotek pedagogicznych w ujęciu instytucjonalnym i organizacyjnym. Funkcje podstawowe polegały — jej zdaniem — na realizacji zadań związanych z gromadzeniem, opracowaniem, zabezpieczaniem i udostępnianiem. Funkcje regulacyjne obejmowały „formułowanie celów, planowanie, koordynowanie”, pomocnicze zaś — „wyposażenie, remonty, usprawnienie techniczne itp.”⁹ Zgodnie z kryterium podziału funkcji według stopnia organizacyjnego placówki wymieniła funkcje podstawowe oraz dodatkowe. Pierwsze miałyby być właściwe dla wszystkich bibliotek pedagogicznych (gromadzenie, opracowanie, udostępnianie), a drugie — tylko dla placówek wyżej zorganizowanych (funkcja instruktażowa, popularyzacyjna, dydaktyczna, badawcza i wydawnicza). Wesołowska podkreśliła, że funkcje bibliotek pedagogicznych można też rozpatrywać, biorąc pod uwagę ich przynależność do systemu oświaty i wychowania, do systemu bibliotek i informacji naukowej oraz ze względu na system kształcenia, doksztalcania i doskonalenia nauczycieli¹⁰.

W podsumowaniu artykułu Danuta Wesołowska odniosła się do obecnej działalności bibliotek pedagogicznych (początek lat osiemdziesiątych XX wieku) i wskazała na rosnące znaczenie ich funkcji: informacyjno-bibliograficznych, popularyzacyjnych i dydaktycznych oraz spadek znaczenia funkcji rozrywkowych i kulturalnych. W jej ujęciu biblioteki pedagogiczne przekształciły się z „bibliotek specjalistycznych, w biblioteki naukowe, uniwersalne, dla pedagogów”¹¹.

⁷ D. Wesołowska, *Funkcje bibliotek pedagogicznych w aspekcie historycznym*, „Poradnik Bibliotekarza” 1983, nr 3, s. 47.

⁸ *Ibidem*, s. 48.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, s. 51.

Współczesne funkcje bibliotek pedagogicznych — rozważania terminologiczne i próby systematyzacji

Do problematyki bibliotek pedagogicznych (w kontekście pełnionych przez nie funkcji i realizowanych zadań) wielokrotnie odnosił się Jacek Wojciechowski, który w swoich rozważaniach zawarł między innymi refleksje dotyczące typologii bibliotek. W wydanym w 2001 roku artykule *Uwagi o typologii bibliotek* postulował konieczność „sfunkcjonalizowania” typologii bibliotek i dokonania ich podziału przede wszystkim według zadań. Na marginesie artykułu wymienił, w kolejności hierarchicznej, następujące funkcje bibliotek pedagogicznych: edukacyjną, informacyjną, intelektualną i substytutywną¹² (tabela 1). Należy podkreślić, że autor niewiele miejsca poświęcił funkcjom bibliotek pedagogicznych. W jego ujęciu zarówno rejestr działań księżnic pedagogicznych, jak i ich hierarchia nie ujawniły cech właściwych tylko temu typowi bibliotek. Biblioteki pedagogiczne, według Wojciechowskiego, pełnią przede wszystkim funkcje: edukacyjną, informacyjną, a pośrednio również intelektualną (autor wśród najważniejszych pominął substytutywną)¹³. W artykule funkcje zostały opisane na przykładzie bibliotek akademickich (a nie pedagogicznych), a funkcja substytutywna została zasygnalizowana w końcowej części tekstu. Funkcja edukacyjna polegała według Wojciechowskiego na stworzeniu odpowiedniego zaplecza w postaci zbiorów oraz korespondujących z nimi baz danych. Funkcja informacyjna była związana z funkcjonowaniem bibliotek pedagogicznych jako ośrodka informacji. Funkcja intelektualna miała w założeniu sprzyjać „pobudzaniu myślowej refleksji” poprzez stymulację nie tylko do „logicznego i algorytmicznego, ale także pozaświadomościowego przetwarzania przejętych i przyswojonych treści”¹⁴. Funkcja substytutywna była realizowana przez „rozładowywanie stanów frustracji powszechnych w społeczeństwie”¹⁵.

Typologia funkcji bibliotek przyjęta przez Wojciechowskiego w 2001 roku może budzić pewne wątpliwości ze względu na przyjęte w niej nazewnictwo (jak w wypadku funkcji intelektualnej) oraz ich opis (funkcja substytutywna). Być może bardziej odpowiednim określeniem dla funkcji intelektualnej byłaby funkcja motywacyjno-kompetencyjna. Jeżeli zaś chodzi o funkcję substytutywną, to wydaje się ona odwoływać do biblioterapeutycznych właściwości literatury, jednakże trudno określić, na czym w praktyce miałyby polegać (choć w artykule podkreślono jej „ważność i masowy charakter”¹⁶).

¹² J. Wojciechowski, *op. cit.*, s. 111.

¹³ *Ibidem*, s. 118–119.

¹⁴ *Ibidem*, s. 113–115.

¹⁵ *Ibidem*, s. 121.

¹⁶ *Ibidem*.

Należy dodać, że chociaż pozostałe z wymienionych przez Wojciechowskiego funkcje bibliotek zostały zarezerwowane dla bibliotek akademickich (funkcja rozrywkowa [!]) czy publicznych (funkcja rozrywkowa, funkcja estetyczna), to z powodzeniem mogą być one realizowane praktycznie w każdym typie książnic.

W tym względzie autorki podzielają zawarte w artykule Wojciechowskiego przekonanie o poszerzaniu się grona użytkowników bibliotek pedagogicznych, które obecnie nie ogranicza się tylko i wyłącznie do nauczycieli. Nie można jednak dać przyzwolenia na przypisanie tym książnicom wyłącznie takich samych funkcji, jakie pełnią biblioteki akademickie czy szkolne. Choć biblioteki pedagogiczne przejęły częściowo funkcje właściwe innym typom bibliotek, pełnią też i takie, które są specyficzne, charakterystyczne tylko dla tych książnic.

Kolejne refleksje dotyczące bibliotek pedagogicznych Wojciechowski zawarł w publikacji wydanej w 2010 roku. Omówił w niej problematykę bibliotek w kontekście komunikacji publicznej. Przedstawiając zagadnienia związane z książnicami dla nauczycieli, autor opracowania zwrócił szczególną uwagę na potencjalne zadania, jakie — jego zdaniem — powinny realizować. Za najważniejsze zadanie (ale nie jedyne) uznał dalszą „specjalną obsługę nauczycieli” umożliwiającą aktualizację ich wiedzy pedagogicznej oraz wiedzy z zakresu nauczanych przedmiotów. Postulował również utrzymanie poszerzonej oferty bibliotek pedagogicznych skierowanej nie tylko do nauczycieli, ale również uczniów szkół ponadpodstawowych, uczniów starszych klas szkoły podstawowej i studentów (w ramach wspierania edukacji). Autor opracowania zwrócił uwagę na konieczność uregulowania prawnego, finansowego i organizacyjnego kolejnego zadania bibliotek pedagogicznych, jakim powinno być wspomaganie i koordynacja pracy bibliotek szkolnych. W tym znaczeniu biblioteki pedagogiczne miałyby pełnić dla nich rolę merytorycznych, regionalnych ośrodków metodycznych¹⁷.

Rozważania dotyczące bibliotek pedagogicznych znalazły się również w wydanym w 2017 roku opracowaniu Wojciechowskiego *Obszary wiedzy o bibliotekarstwie*. W rozdziale dziesiątym poświęconym zagadnieniom typologii bibliotek autor opracowania po raz kolejny postulował konieczność wypracowania rejestru nowych zadań dla tego typu placówek oraz/lub takich, które zostaną na nowo skonfigurowane i zintensyfikowane. Wymieniając najważniejsze zadania bibliotek pedagogicznych, Jacek Wojciechowski zwrócił uwagę na obecne w literaturze przedmiotu odwołania do ich roli w procesie wspierania bibliotek szkolnych, „głównie w formie opieki instrukcyjno-metodycznej oraz doskonalenia zawodowego, poprzez warsztaty, szkolenia i konsultacje”¹⁸.

Typologia funkcji bibliotek według Jacka Wojciechowskiego (w tym bibliotek pedagogicznych) znalazła swoje odzwierciedlenie w literaturze przedmio-

¹⁷ J. Wojciechowski, *Biblioteka w komunikacji publicznej*, Warszawa 2010, s. 219–224 (rozdział *Biblioteki pedagogiczne*).

¹⁸ J. Wojciechowski, *Obszary wiedzy o bibliotekarstwie*, Warszawa 2017, s. 189 (rozdział *Typologia bibliotek*).

tu — powołała się na nią chociażby Agnieszka Łakomy w rozdziale dotyczącym działalności usługowej bibliotek zamieszczonym w wydany w 2013 roku kompendium z zakresu bibliotekarstwa. Wymienione przez nią funkcje bibliotek pedagogicznych były analogiczne do tych, o których pisze Wojciechowski (przy czym jej zdaniem w bibliotekach pedagogicznych realizowane są głównie funkcje edukacyjna i informacyjna). Funkcja informacyjna zdaniem Łakomy wiąże się z działalnością informacyjną bibliotek pedagogicznych oraz pełnieniem przez nie roli ośrodka informacji. Funkcja edukacyjna polega na wspieraniu czytelników w procesie kształcenia (doskonalenia i samokształcenia) i jest związana z koncepcją *lifelong learning*. Łączy się również z kształceniem umiejętności w obrębie tzw. *information literacy*. Funkcja intelektualna w bibliotece realizuje się dzięki temu, że wszystkie świadczone przez nią usługi stymulują rozwój intelektualny użytkowników¹⁹. Autorki pominęły w swojej typologii funkcję substytutyczną w odniesieniu do bibliotek pedagogicznych. Ich zdaniem jest ona pełniona między innymi przez biblioteki szpitalne i więzienne i „polega [tak jak u Jacka Wojciechowskiego — przyp. MA, MW] na rozładowywaniu stanów frustracji jej użytkowników”²⁰ (tabela 1).

Jak już wspomniano, katalog funkcji bibliotek pedagogicznych — zarówno ten opracowany przez Jacka Wojciechowskiego, jak i autorstwa Agnieszki Łakomy — trudno uznać za satysfakcjonujący i pełny. Z tego powodu autorki postanowiły opracować własną propozycję funkcji bibliotek pedagogicznych, która odwoływałaby się do ich współczesnej, zróżnicowanej i bogatej oferty (tabela 1). W tym ujęciu biblioteki pedagogiczne sprawują funkcje: edukacyjną (doskonalącą i dydaktyczną), opiekuńczo-wychowawczą, informacyjną, instrukcyjno-metodyczną, integracyjną oraz kulturalną i promocji czytelnictwa.

Tabela 1. Funkcje bibliotek pedagogicznych

Według Jacka Wojciechowskiego	Według Agnieszki Łakomy	Według Marioli Antczak i Moniki Wachowicz
edukacyjna	edukacyjna	edukacyjna, w tym w sposób szczególnie: doskonaląca dydaktyczna
—	—	opiekuńczo-wychowawcza
informacyjna	informacyjna	informacyjna
—	—	instrukcyjno-metodyczna
intelektualna	intelektualna	—

¹⁹ A. Łakomy, *Działalność usługowa bibliotek*, [w:] *Bibliotekarstwo*, red. A. Tokarska, Warszawa 2013, s. 483.

²⁰ *Ibidem*.

—	—	integracyjna
—	—	kulturalna i promocji czytelnictwa
substytutywna (kompensacyjna)	substytutywna	—

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Wojciechowski, *Uwagi o typologii bibliotek*, „Biblioteka” 2001, nr 5 (14), s. 109–122; A. Łakomy, *Działalność usługowa bibliotek*, [w:] *Bibliotekarstwo*, red. A. Tokarska, Warszawa 2013, s. 483–491.

Autorki postulują doprecyzowanie nazwy funkcji edukacyjnej (według Wojciechowskiego i Łakomy) w rozumieniu funkcji doskonalącej, dydaktycznej oraz uwzględnienie nowej — opiekuńczo-wychowawczej — wynikającej z wciąż poszerzających się zadań interesującego nas typu bibliotek. Pojęcie edukacji zamieszczone w *Nowym słowniku pedagogicznym* wskazuje na jego ogólny charakter, nieprecyzyjnie oddający specyfikę działalności bibliotek pedagogicznych. Odwołuje się ono do ogółu „procesów i oddziaływań, których celem jest zmienianie ludzi, przede wszystkim dzieci i młodzieży — stosownie do panujących w danym społeczeństwie ideałów i celów wychowawczych”²¹.

Realizowana przez biblioteki pedagogiczne funkcja doskonaląca powinna być rozumiana możliwie w jak najszerszym zakresie. Nie ogranicza się ona bowiem do prostego udostępniania zbiorów, wspierania czytelników w procesie ich doskonalenia zawodowego i samokształcenia. Obejmuje ona również zagadnienia związane z rozwojem intelektualnym oraz kształceniem umiejętności informacyjnych — czyli te, zarezerwowane dla funkcji intelektualnej (motywacyjno-kompetencyjnej).

Koncepcja funkcji doskonalącej jest zgodna ustaleniami terminologicznymi powstałymi na gruncie nauk o wychowaniu. Jak wskazano w definicji hasła doskonalenie nauczycieli zawartej w *Nowym słowniku pedagogicznym*, jest ono istotnym elementem systemu kształcenia pozaszkolnego nauczycieli obejmującym zarówno udzielanie pomocy nauczycielom rozpoczynającym pracę w tym zawodzie, jak i wspomaganie w „aktualizowaniu wiedzy przedmiotowej i pedagogicznej, zaznajamianiu z postępem nauki, udzielaniu pomocy w rozszerzaniu lub zmianie specjalizacji”²² (w okresie samodzielności zawodowej) oraz „organizowaniu różnych form samokształcenia indywidualnego i zbiorowego nauczycieli”²³ i „udzielaniu pomocy w samodzielnej pracy badawczej”²⁴.

Ciekawe ujęcie tej problematyki przedstawiła Bogumiła Staniów, która na marginesie rozważań o bibliotekach szkolnych podkreśliła rolę zbiorów i warsztatów informacyjnych bibliotek pedagogicznych w procesie doskonalenia zawo-

²¹ *Edukacja*, [hasło w:] *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 93.

²² *Doskonalenie nauczycieli*, [hasło w:] *Nowy słownik pedagogiczny...*, s. 84.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

dowego nauczycieli bibliotekarzy oraz zwróciła uwagę na obecność w ofercie księżnic pedagogicznych grupowych form doskonalenia nauczycieli bibliotekarzy w postaci: spotkań metodycznych, forów, warsztatów i szkoleń. Służą one „aktualizowaniu i poszerzaniu wiedzy bibliotekarskiej, humanistycznej, pedagogicznej i psychologicznej, doskonaleniu warsztatu pracy, wspieraniu nowatorskich działań, samodoskonaleniu, samokształceniu, integracji środowiska”²⁵.

Nie bez znaczenia jest również funkcja dydaktyczna (według terminologii Marioli Antczak i Moniki Wachowicz), jaką pełnią biblioteki pedagogiczne w odniesieniu do uczniów różnego typu szkół. Została ona opisana przez Staniów na przykładzie funkcji pełnionych przez biblioteki szkolne. Komplementarność oraz częściowe podobieństwo w zakresie działalności tego typu księżnic oraz łączące je grono pracowników (nauczycieli bibliotekarzy) i użytkowników biblioteki uzasadnia przypisanie funkcji dydaktycznej do katalogu powinności bibliotek pedagogicznych.

Zdaniem Staniów funkcja ta jest realizowana w postaci zadań polegających na prowadzeniu zajęć z zakresu edukacji czytelniczej, informacyjnej i medialnej oraz poprzez współuczestnictwo w realizacji programów nauczania, jak również wspieranie nauczycieli w pracy dydaktycznej i własnej²⁶. Badaczka pośrednio opisała także funkcję opiekuńczo-wychowawczą, przy czym w jej ujęciu przyjęła ona formułę bloku trzech funkcji pełnionych przez biblioteki szkolne: wychowawczej, opiekuńczej i terapeutycznej²⁷.

Zdaniem autorek artykułu wszystkie funkcje bibliotek pedagogicznych ściśle łączą się z sobą, a pewne działania można uznać za przejaw kilku z nich. Funkcja doskonaląca w założeniu wiąże się z funkcją integracyjną bibliotek pedagogicznych, która powinna być miejscem spotkań, szkoleń dla nauczycieli (a w szczególności nauczycieli bibliotekarzy), wymiany doświadczeń, inspiracji i „kuźnią” pomysłów zawodowych dla tego środowiska. To duże biblioteki pedagogiczne szczebla wojewódzkiego powinny pośredniczyć w kontaktach badaczy i praktyków zainteresowanych współpracą w obszarze nauk humanistycznych i społecznych.

Podobnie kształtują się powiązania funkcji integracyjnej z funkcją kulturalną i promocji czytelnictwa. W przystępny sposób te zagadnienia przedstawiła, jak już wspomniano, Staniów, która chociaż zajęła się rolą bibliotek pedagogicznych na marginesie rozważań nad biblioteką szkolną i nie zwerbalizowała typologii funkcji księżnic pedagogicznych, to wymieniając kolejne obszary ich działalności, posługiwała się siatką pojęć zbieżną z podziałem przyjętym przez autorki. Przy czym u Staniów problematyka związana z integracją i aktywizacją kulturalną

²⁵ Cyt. za: B. Staniów, *Biblioteka szkolna dzisiaj*, Warszawa 2012, s. 197 (rozdział *Działalność bibliotek pedagogicznych na rzecz bibliotek i bibliotekarzy szkolnych*). Zgodnie z informacjami otrzymanymi z Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej w Olsztynie, opracowanymi przez M. Wiśniewską.

²⁶ B. Staniów, *op. cit.*, s. 15 (rozdział *Funkcje i zadania bibliotek szkolnych*).

²⁷ *Ibidem*.

została ujęta w jednym fragmencie tekstu²⁸, stąd można przyjąć, że utożsamia ona z sobą te funkcje lub postrzega je jako komplementarne wobec siebie. W wypadku typologii przyjętej w niniejszym artykule nadano im samodzielny charakter.

Funkcja kulturalna i promocji czytelnictwa jest związana z obecnym we współczesnym piśmiennictwie modelem biblioteki jako „trzeciego miejsca”. W tym znaczeniu biblioteki pedagogiczne pozwalają na uczestnictwo w życiu kulturalnym oraz jego kreowanie poprzez wykorzystanie między innymi osobistych pasji i zainteresowań użytkowników bibliotek pedagogicznych.

Funkcja informacyjna bibliotek pedagogicznych jest w tym wypadku rozumiana *sensu largo* i wiąże się z wszelkimi rodzajami informacji generowanymi w tego rodzaju księżnicach. Z tej perspektywy będą to zarówno skonkretyzowane odpowiedzi na zapytania czytelników w postaci informacji o zbiorach, świadczonych usługach, jak i odpowiednio opracowana informacja tematyczna (czy to w postaci intencjonalnych zestawień bibliograficznych, publikowanych na stronie internetowej bądź dostępnych w formie drukowanej w bibliotece, czy też powstałych na zamówienie czytelnika informacji bibliograficznych), w tym informacja o regionie.

Nazwa funkcji instrukcyjno-metodycznej została zaczerpnięta przez autorki artykułu z rozważań Wojciechowskiego²⁹, który bezpośrednio nie wymienił jej w tekście swojego (wydanego w 2017 roku) opracowania dotyczącego obszarów wiedzy o bibliotekarstwie. Podkreślił jednak, że „w przebudowanym wykazie powinności bibliotek pedagogicznych na plan pierwszy wysunęło się wspieranie bibliotek szkolnych, głównie w formie opieki instrukcyjno-metodycznej”³⁰. Wojciechowski krytycznie odniósł się do praktycznej realizacji działalności bibliotek pedagogicznych polegającej na wspieraniu bibliotek szkolnych, porównując ją do dobrowolnie oferowanego przez księżnice pedagogiczne i przyjmowanego przez biblioteki szkolne doradztwa, nieopartego odpowiednimi kompetencjami i uprawnieniami³¹.

Konieczność udzielania pomocy i instruktażu bibliotekom szkolnym przez biblioteki pedagogiczne została natomiast doceniona przez Staniów, która zwróciła uwagę na jej masowy i wieloaspektowy charakter. Jak podaje — pracownicy bibliotek pedagogicznych oferują nauczycielom bibliotekarzom zatrudnionym w bibliotekach szkolnych możliwość indywidualnych konsultacji, porad, wskazówek, warsztatów w siedzibie księżnicy (między innymi w zakresie gromadzenia zbiorów, opracowania dokumentów czy komputeryzacji biblioteki) lub podczas ich wizyty w bibliotece szkolnej³².

²⁸ *Ibidem*, s. 199–201.

²⁹ J. Wojciechowski, *Obszary wiedzy o bibliotekarstwie...*, s. 189.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² B. Staniów, *op. cit.*, s. 196–197.

Funkcja promocji czytelnictwa jest związana z upowszechnianiem kultury czytelniczej rozumianej jako rozbudzanie potrzeb i motywacji czytelniczych i w szczególności łączy się ona z funkcją edukacyjną oraz pozyskiwaniem zaangażowanych czytelników wśród dzieci i młodzieży.

Jak już wspomniano, pewne zastrzeżenia terminologiczne budzi funkcja intelektualna oraz przyjęte przez Wojciechowskiego sformułowanie definiensu dotyczące funkcji substytutowej³³. Do zagadnień związanych z pierwszą z tych funkcji powraca on w 2017 roku, wspominając o przesłankach łączących różne typy bibliotek, wśród których wymienia przesłankę zadaniową, funkcjonalną, zgodnie z którą „wszystkie biblioteki cechuje (choć w różnym natężeniu) nastawienie na edukację, intelektualizację, informację oraz na rozrywkę”³⁴.

Trudniejsze okazało się zdefiniowanie na potrzeby tego artykułu pojęcia intelektualizacji w odniesieniu do zadań biblioteki (rozumianych w znaczeniu przyjętym przez autorki, to jest jako zespoły czynności zmierzające do osiągnięcia określonego celu). Przy okazji omawiania zagadnień dotyczących bibliotek publicznych Wojciechowski, wspominając o ofercie intelektualizacji, stwierdza mianowicie, że jest ona „oparta na dostarczaniu treści, które aktywizują myślenie, zatem inspirują indywidualne refleksje. Służy temu cała transmisja treściowa, ale przede wszystkim literacka, artystyczna, a więc generalnie pozainformacyjna”³⁵. Podtrzymuje też swoje wcześniejsze przekonanie o zasadności zmiany nazewnictwa w zakresie funkcji intelektualnej na motywacyjno-kompetencyjną i konieczności rezygnacji z wymieniania funkcji substytutowej wśród tych, które są realizowane przez biblioteki pedagogiczne³⁶.

Należy podkreślić, że autorki uznają trafność postulatów Wojciechowskiego w zakresie konieczności rozwijania działalności bibliotek pedagogicznych związanej z wspieraniem edukacji, współpracą ze środowiskiem naukowym oraz nadaniem im roli ośrodków instrukcyjno-metodycznych w stosunku do biblioteki szkolnej (co zostało uregulowane w obowiązujących przepisach szczególnych normujących zadania bibliotek pedagogicznych)³⁷.

Autorki artykułu postulują koncepcję otwartego katalogu funkcji bibliotek pedagogicznych, ponieważ dynamika procesów zachodzących w różnego typu księżnicach sprawia, że podejmują się one pełnienia coraz to nowych. Przy czym najistotniejszy wydaje się fakt, że chociaż biblioteki pedagogiczne i inne księżnice mogą pełnić podobne funkcje (bez względu na to, jak zostaną one nazwane, co ma mniejsze znaczenie), to przejawiają się one w realizacji całkiem odmiennych zadań, które zostały mocno skonkretyzowane w obowiązujących aktach prawnych.

³³ J. Wojciechowski, *Uwagi o typologii bibliotek...*, s. 109–122.

³⁴ J. Wojciechowski, *Obszary wiedzy o bibliotekarstwie...*, s. 171.

³⁵ *Ibidem*, s. 173.

³⁶ A. Łakomy, *op. cit.*, s. 483–491.

³⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie szczegółowych zasad działania bibliotek pedagogicznych, Dz.U. 2013, poz. 369.

Pełne zrozumienie procesu kształtowania się bieżącego katalogu zadań charakterystycznych dla bibliotek pedagogicznych wymaga jednak odwołania się do ich historii oraz czynników, które je uwarunkowały.

Podsumowanie

Głównym celem autorek było omówienie i porównanie współczesnych funkcji bibliotek pedagogicznych, w szczególności tych, które są charakterystyczne wyłącznie dla tego rodzaju książnic i mają decydujące znaczenie dla ich tworzenia i podtrzymywania ich działalności.

W toku analizy propozycji sformułowanych przez Jacka Wojciechowskiego i Agnieszkę Łakomy dotyczących bibliotek pedagogicznych opracowano własny katalog ich funkcji. Rozważania teoretyczne wspomogło doświadczenie i własne obserwacje autorek. Ostatecznie ustalono, że biblioteka pedagogiczna pełni przede wszystkim funkcje: edukacyjną, czyli doskonalącą i dydaktyczną; opiekuńczo-wychowawczą; informacyjną; instrukcyjno-metodyczną; integracyjną oraz kulturalną i promocji czytelnictwa.

Bibliografia

- Biblioteka pedagogiczna*, [hasło w:] *Podręczny słownik bibliotekarza*, oprac. G. Czapnik, Z. Gruszka, H. Tadeusiewicz, Warszawa 2011, s. 39.
- Biblioteki pedagogiczne*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Biblioteki_pedagogiczne [dostęp: 20.11.2017].
- Biblioteki specjalne*, [hasło w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, kol. 263.
- Doskonalenie nauczycieli*, [hasło w:] *Nowy słownik pedagogiczny*, wyd. 10 uzupeł. i popr., Warszawa 2007, s. 84.
- Działalność*, [hasło w:] *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/dzialalnosc.html> [dostęp: 12.03.2018].
- Edukacja*, [hasło w:] *Nowy słownik pedagogiczny*, wyd. 10 uzupeł. i popr., Warszawa 2007, s. 93.
- Fluda-Krokos A., *Ewolucja pojęcia nauczyciel — klient bibliotek pedagogicznych w świetle aktów prawnych*, [w:] *Miejsce biblioteki pedagogicznej w zmieniającej się przestrzeni edukacji i informacji*, red. A. Fluda-Krokos, W. Dudek, A. Piotrowska, Kraków 2014, s. 22.
- Fluda-Krokos A., Dudek W., *Wstęp*, [w:] *Miejsce biblioteki pedagogicznej w zmieniającej się przestrzeni edukacji i informacji*, red. A. Fluda-Krokos, W. Dudek, A. Piotrowska, Kraków 2014, s. 5.
- Funkcja*, [hasło w:] W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 1994, s. 182.
- Funkcja społeczna*, [hasło w:] *Nowy leksykon PWN*, Warszawa 1998, s. 516.
- Łakomy A., *Działalność usługowa bibliotek*, [w:] *Bibliotekarstwo*, red. A. Tokarska, Warszawa 2013, s. 483–491.
- Staniów B., *Biblioteka szkolna dzisiaj*, Warszawa 2012, s. 14–15 (rozdział *Funkcje i zadania bibliotek szkolnych*), s. 195–203 (rozdział *Działalność bibliotek pedagogicznych na rzecz bibliotek i bibliotekarzy szkolnych*).
- Wesołowska D., *Funkcje bibliotek pedagogicznych w aspekcie historycznym*, „Poradnik Bibliotekarza” 1983, nr 3, s. 47–51.

- Wieczorek B., *Biblioteki szkolne i pedagogiczne*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1993, s. 42–45.
- Wieczorek B., *Działalność informacyjna bibliotek pedagogicznych*, „Przegląd Biblioteczny” 1974, nr 1, s. 37–48.
- Wojciechowski J., *Biblioteka w komunikacji publicznej*, Warszawa 2010, s. 219–224 (rozdział *Biblioteki pedagogiczne*).
- Wojciechowski J., *Obszary wiedzy o bibliotekarstwie*, Warszawa 2017, s. 171–224 (rozdział *Typologia bibliotek*).
- Wojciechowski J., *Uwagi o typologii bibliotek*, „Biblioteka” 2001, nr 5 (14), s. 109–122.
- Zadania systemu oświaty*, [hasło w:] *Nowy słownik pedagogiczny*, wyd. 10 uzupełn. i popr., Warszawa 2007, s. 481.
- Zadanie*, [hasło w:] *Nowy leksykon PWN*, Warszawa 1998, s. 1972.

Functions and tasks of pedagogical libraries in the 21st century

Summary

Due to their functions, pedagogical libraries are a very important point on the library map of our country. The authors conduct their reflections on the tasks and functions of the pedagogical library in the 21st century, referring to the proposals included in the literature on the subject. In the course of theoretical analysis, using their own observations from work in this type of book, they propose their own catalog of the functions of pedagogical libraries.

KEYWORDS: pedagogical library, functions of pedagogical library, teacher-librarian